

ĢENERĀLADVOKĀTA L. A. HĒLHUDA [L. A. GEELHOED] SECINĀJUMI,
sniegti 2004. gada 11. novembrī¹

I — Ievads

1. Tiesa savos 1988. gada 21. jūnija spriedumos lietās *Lair* un *Brown* nosprieda, ka pašreizējā Kopienų tiesību attīstības stadijā finansiālais atbalsts, ko piešķir studentiem uzturēšanās izdevum[u] [segšanai] un mācībām, atšķirībā no atbalsta to izdevumu segšanai, kas saistīti ar pieeju izglītībai, principā neietilpst EEK līguma piemērošanas jomā². Ņemot vērā Kopienų tiesību attīstību kopš tā laika, *High Court of Justice (England and Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court)* (Apvienotā Karaliste) lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu pēc būtības Tiesai jautā, vai šāds atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai studentiem, kas piešķirts stipendiju vai aizdevumu veidā, joprojām neietilpst EK līguma piemērošanas jomā saistībā ar EKL 12. panta piemērošanu, un ja neietilpst — ar kādiem nosacījumiem dalībvalstis drīkst ierobežot tiesības uz šādu atbalstu.

II — Atbilstošās tiesību normas

A — Kopienų tiesības

2. Atbilstošās Kopienų tiesību normas šajā lietā ir EK līguma 12. pants un 18. panta 1. punkts, un Direktīvas 93/96 par studentu uzturēšanās tiesībām³ 3. pants (turpmāk tekstā — “Direktīva 93/96”):

“12. pants

Piemērojot šo Līgumu un neskarot tajā paredzētos īpašos noteikumus, ir aizliegta jebkāda diskriminācija pilsonības dēļ.

[..]

1 — Oriģinālvaloda — angļu.

2 — Spriedumi lietā 39/86 *Lair* (*Recueil*, 3161. lpp., 15. punkts) un lietā 197/86 *Brown* (*Recueil*, 3205. lpp., 18. punkts).

3 — Padomes 1993. gada 29. oktobra direktīva 93/96/EEK (OV L 317, 59. lpp.).

18. pants

B — Valsts tiesības

1. Ikvienam Savienības pilsonim ir tiesības brīvi pārvietoties un dzīvot dalībvalstīs, ievērojot šajā Līgumā noteiktos ierobežojumus un nosacījumus, kā arī tā īstenošanai paredzētos pasākumus.”

Direktīvas 93/96 preambula, septītais apsvērumš

“[T]ā kā saskaņā ar Kopienas tiesību aktu pašreizējo nostādni, kas izriet no Tiesas prakses [judikatūras], studentiem piešķirta palīdzība [atbalsts] nav [EEK] Līguma kompetencē [neietilpst [EEK] Līguma piemērošanas jomā] tā 7. panta [jaunajā redakcijā — EKL 12. panta] izpratnē.”

Direktīvas 93/96 3. pants

“Šī direktīva neļauj pretendēt uz iztikas stipendiju [stipendiju uzturēšanās izdevumu segšanai] uzņēmējā [uzņēmējā] dalībvalstī studentiem, kuriem piešķirtas uzturēšanās tiesības.”

3. Atbilstošās valsts tiesību normas ir ietvertas *Education (Student Support) Regulations 2001* [2001. gada noteikumi par izglītību (finansiāls atbalsts studentiem)] (turpmāk tekstā — “*Student Support Regulations*”). Atbilstoši *Student Support Regulations* atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai studentiem piešķir aizdevumu veidā dzīvošanas izdevumu segšanai. Atbalsta summa ir atkarīga no vairākiem faktoriem, piemēram, no tā, vai students dzīvo mājās ar vecākiem, un vai students dzīvo Londonā, vai citur. Students automātiski saņem 75 % no pieejamās aizdevuma maksimālās summas, un pārējos 25 % piešķir atkarībā no studenta finansiālā stāvokļa un viņa vecāku vai partnera finansiālā stāvokļa. Aizdevumu piešķir ar procentu likmi, kas atkarīga no inflācijas līmeņa [un] kas tādējādi ir zemāka par parasto likmi, kas maksājama par komerciāliem aizdevumiem. Aizdevums ir jāatmaksā pēc tam, kad students ir beidzis studijas, un ar nosacījumu, ka viņa ienākumi ir lielāki par GBP 10 000. Tādā gadījumā students katru gadu atmaksā summu, kas atbilst 9 % no ienākumu daļas, kas pārsniedz GBP 10 000, līdz aizdevums ir pilnībā atmaksāts.

4. Saskaņā ar noteikumiem [*Student Support Regulations*], dalībvalstu pilsoņi aizdevumu var saņemt tikai tad, ja:

- 1) viņi pastāvīgi dzīvo Apvienotajā Karalistē valsts tiesību [*Immigration Act 1971* (1971. gada likums par imigrāciju)] izpratnē, tas ir:

- ja viņi pastāvīgi uzturas Apvienotajā Karalistē un ja uz viņiem neattiecas nekādi ierobežojumi attiecībā uz laika posmu, kurā tie var uzturēties Apvienotajā Karalistē;

uzturējusies četrus gadus. Laiks, kas pavadīts, lai iegūtu pilna laika [studiju] izglītību, netiek ņemts vērā, aprēķinot uzturēšanās periodu.

- un ja viņi ir Anglijas vai Velsas iedzīvotāji pirmajā studiju programmas akadēmiskā gada dienā;

III — Fakti, procedūra un prejudiciālie jautājumi

- un ja viņi ir pastāvīgi uzturējušies Apvienotajā Karalistē trīs gadus pirms pirmās studiju programmas dienas;

vai

- 2) students ir EEZ migrējošs darbaņēmējs, kam ir tiesības uz atbalstu saskaņā ar Padomes Regulas (EEK) Nr. 1612/68 7. panta 2. un 3. punktu, kura paplašināta ar EEZ līgumu, kas 1992. gada 2. maijā parakstīts Portu.

5. Denijs Bidārs [*Dany Bidar*] ir Francijas pilsonis, dzimis 1983. gada augustā Parīzē. No lietas materiāliem izriet, ka 1998. gada augustā viņš pārcēlās uz Apvienoto Karalisti kopā ar māsu un māti, kas tolaik bija smagi slima, lai apmestos pie Bidāra vecāsmātes. Pēc mātes nāves 1999. gada decembrī Bidāra vecāmāte kļuva par viņa likumisko aizbildni. Bidārs mācījās *High School* Londonā, kur viņš 2001. gada jūnijā pabeidza vidējo izglītību un ieguva nepieciešamo kvalifikāciju, lai Apvienotajā Karalistē, lai varētu iestāties universitātē. Šajā laikā viņu finansiāli uzturēja viņa vecāmāte un viņš ne reizi nelūdza sociālo pabalstu. Akadēmiskajā gadā, kas sākās 2001. gada septembrī, nolēmis sākt mācības universitātes studiju programmā, Bidārs lūdza *London Borough of Ealing* finansējumu šim studijām. Viņam piešķīra atbalstu studiju maksas segšanai, bet noraidīja lūgumu piešķirt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, jo viņš nedzīvoja Apvienotajā Karalistē "pastāvīgi", jo vēl nebija tur nodzīvojis četrus gadus, kā prasīts valsts tiesību normās. Faktiski viņš kā students nebūtu varējis iegūt šādu statusu, jo laiku,

Personu uzskata par pastāvīgi dzīvojošu Apvienotajā Karalistē, ja tā [šajā valstī] ir

kas pavadīts mācoties pilnu laiku, šajā sakarā neņem vērā. 2001. gada septembrī Bidārs sāka ekonomikas studijas *University College London*.

grammās, kuru piešķir a) subsidētu aizdevumu veidā vai b) stipendiju veidā, joprojām neietilpst EK līguma piemērošanas jomā saistībā ar EKL 12. pantu un diskriminācijas aizliegumu pilsonības dēļ?

6. Bidārs apstrīdēja lēmumu, ar kuru viņam atteicās piešķirt studējošā kredītu uzturēšanās izdevumu segšanai; Bidārs apgalvoja, ka *Student Support Regulations* izvirzītais pastāvīgas dzīvošanas nosacījums EKL 12. panta izpratnē kopā ar EKL 18. pantu rada diskrimināciju. Atbildētājs pamata prāvā apgalvo, ka atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai neietilpst EKL 12. panta piemērošanas jomā, kā to aptipinājusi Tiesa lietās *Lair* un *Brown*. Tomēr, ņemot vērā to, ka Kopienų tiesības kopš šiem spriedumiem ir attīstījušās, jo īpaši ar Māstrihtas Līgumu, kas stājās spēkā 1993. gada 1. novembrī, EK līgumā iekļaujot normas par pilsonību un izglītību, *High Court* nolēma apturēt tiesvedību un atbilstoši EKL 234. pantam uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

“1) Vai, ņemot vērā Eiropas Kopienų Tiesas spriedumus lietā 39/86 *Lair/Universitāt Hannover, Recueil*, 3161. lpp., un lietā 197/86 *Brown/Secretary of State for Scotland, Recueil*, 3205. lpp., un jauninājumus Eiropas Savienības tiesībās, to skaitā EKL 18. panta pieņemšanu un jauninājumus attiecībā uz Eiropas Savienības kompetenci izglītības jomā, atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai studentiem, kas studē universitāšu pro-

2) Ja atbilde uz pirmā jautājuma pirmo vai otro daļu ir noliedzīga un ja atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai studentiem, kas piešķirts stipendiju vai aizdevumu veidā, tomēr ietilpst EKL 12. panta piemērošanas jomā, tad kādi kritēriji ir jāpiemēro valsts tiesai, lai noteiktu, vai šāda atbalsta piešķiršanas nosacījumi ir balstīti uz objektīvi pieļaujamiem apsvērumiem, kas nav saistīti ar pilsonību?

3) Ja atbilde uz pirmā jautājuma pirmo vai otro daļu ir noliedzīga, vai var balstīties uz EKL 12. pantu, lai pretendētu uz atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, sākot no dienas, kas ir pirms Tiesas sprieduma šajā lietā, un, [ja nevar,] vai tad attiecībā uz personām, kas uzsākušas tiesvedību pirms minētās dienas, ir jāpiemēro izņēmums?”

7. Rakstveida apsvērumus atbilstoši Eiropas Kopienų Tiesas Statūtu 20. pantam iesniedza

prasītājs pamata prāvā, Austrijas, Dānijas, Somijas, Francijas, Vācijas, Nīderlandes un Apvienotās Karalistes valdības un Komisija. Papildu apsvērumus 2004. gada 28. septembrī tiesas sēdē sniedza Bidārs, Apvienotās Karalistes un Nīderlandes valdības un Komisija.

siālu atbalstu studiju izdevumu segšanai uzņemošajā dalībvalstī. Šai ziņā jāizšķir divi atskaites punkti. Pirmais no tiem ir finansiālā atbalsta priekšmets, kas attiecas uz EK līguma materiālo piemērojamību. Otrs atskaites punkts ir personu spēja iegūt tiesības saņemt finansiālu atbalstu, EK līguma piemērojamība personām.

8. 2004. gada 16. jūnijā Tiesa nosūtīja virkni rakstveida jautājumu Apvienotās Karalistes valdībai, lai tā paskaidrotu prasību, ka, lai saņemtu studējošā kredītu, personai “pastāvīgi jādzīvo” Apvienotajā Karalistē vai Eiropas Ekonomikas zonā, atkarībā no tā, vai [personai] ir nenodarbinātas [personas] vai darba ņēmēja statuss. Atbildes uz šiem jautājumiem Tiesa saņēma 2004. gada 21. jūlijā.

IV — Vispārējie apstākļi: spēkā esošie tiesību akti

A — Kopienų tiesības un atbalsts studiju izdevumu segšanai

9. Lai atbildētu uz *High Court* uzdotajiem jautājumiem plašāk, ir lietderīgi tos aplūkot, ņemot vērā to, kā Kopienų tiesībās līdz šim ir reglamentēta studentu iespēja saņemt finan-

10. *High Court* uzdotie jautājumi galvenokārt attiecas uz to, vai valstu iestāžu noteiktās stipendijas vai (subsidiētie) aizdevumi studentu uzturēšanās izdevumu segšanai, atšķirībā no atbalsta studiju maksas segšanai, šobrīd ietilpst EK līguma materiālās piemērojamības jomā, īstenojot uz pilsonību balstītas diskriminācijas aizliegumu, kas ietverts EKL 12. pantā. Kopš Tiesas sprieduma lietā *Gravier*⁴ ir noteikts, ka, tā kā pieeja izglītībai, kas sniedz profesionālu kvalifikāciju, ietilpst EK līguma piemērošanas jomā, dalībvalstu pilsoņiem ir tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi attiecībā uz visiem noteikumiem, kas attiecas uz šo pieeju [izglītībai]. Tas nozīmē, ka attiecībā uz uzņemšanas maksu un citiem ar pieeju saistītiem izdevumiem ne tikai nedrīkst noteikt atšķirības starp valsts studentiem un studentiem no citām dalībvalstīm, [bet] arī jebkuram atbalstam, kas paredzēts šo izdevumu segšanai, studentiem no visām dalībvalstīm jābūt pieejamam ar

4 — 1985. gada 13. februāra spriedums lietā 293/83 *Gravier* (*Recueil*, 593. lpp.).

vienlīdzīgiem nosacījumiem⁵. Saskaņā ar šo principu Bidāram faktiski piešķīra atbalstu studiju maksas segšanai studiju programmā *University College London*.

11. Turpretī judikatūrā, kas skaidri attiecas uz šo jautājumu, ir atzīts, ka atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai personām, kuras nav darba ņēmēji EKL 39. panta izpratnē, neietilpst E[E]K līguma materiālajā piemērošanas jomā (*ratione materiae*). No vienas puses, šo tēmu uzskatīja par "izglītības politikas jautājumu, kas nav iekļauts Kopienas iestādēm uzticētajās jomās", un, no otras puses, to uzskatīja par "sociālās politikas jautājumu, kas ietilpst dalībvalstu kompetences jomā, ja uz to neattiecas īpaši EEK līguma noteikumi"⁶.

12. Tā kā tāpēc statuss, kas personai ir atbilstoši Kopienas tiesību aktiem, nosaka tiesības iegūt atbalstu un citas sociālās priekšrocības uzņēmējā dalībvalstī, ir jāizšķir vairākas iespējas, kad dalībvalstu pilsoņi, kas iecerējuši sākt studijas citā dalībvalstī, ārpus viņu izcelsmes valsts, drīkst uzturēties šajā dalībvalstī. Šajā sakarā skaidri jānodala,

pirmkārt, ekonomiski aktīvas personas (darba ņēmēji un pašnodarbinātas personas) un to bērni, un, otrkārt, ekonomiski neaktīvas personas.

13. Ja studentam ir darba ņēmēja statuss EKL 39. panta izpratnē, tam atbilstoši Regulas Nr. 1612/68⁷ 7. panta 2. punktam ir tiesības uzņēmējā dalībvalstī noteiktos sociālos pabalstus saņemt uz tādiem pašiem pamatiem kā šīs dalībvalsts pilsoņiem. Tiesa vairākkārt ir apstiprinājusi, ka stipendijas, kas piešķirtas uzturēšanās izdevumu segšanai un mācībām ar mērķi sākt [tādas] studijas universitātē, kas sniedz profesionālo kvalifikāciju, rada sociālu priekšrocību šīs regulas 7. panta 2. punkta izpratnē⁸.

14. Lietas šajā jomā galvenokārt ir saistītas ar [tādas robežas] noteikšanu, ko varētu saukt par Kopienas darba ņēmēja jēdziena ārējo robežu; bieži vien veicamā darba veidam ir nebūtiska nozīme⁹. Tiesa ir aplūkojusi arī [tādas] personas stāvokli, kas ir izbeiguši darba attiecības, lai uzsāktu studijas. Minētajā lietā Tiesa atzina, ka darba

5 — Piem., 1992. gada 26. februāra spriedums lietā C-357/89 *Raulin* (*Recueil*, I-1027. lpp., 28. punkts).

6 — Piem., šo secinājumu 2. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Lair*, 15. punkts.

7 — Padomes 1968. gada 15. oktobra Regula (EEK) Nr. 1612/68 par darba ņēmēju brīvu pārvietošanos Kopienā (OV L 257, 2. lpp.).

8 — Šo secinājumu 2. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Lair*, 23., 24. un 28. punkts; šo secinājumu 2. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Brown*, 25. punkts, un 1992. gada 26. februāra spriedums lietā C-3/90 *Bernini* (*Recueil*, I-1071. lpp., 23. punkts).

9 — Skat., piem., šo secinājumu 2. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Brown*, 37. punkts; šo secinājumu 5. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Raulin*, un 8. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Bernini*.

ņēmējs saglabā šādu statusu, uzsākot pilna laika studijas, ja pastāv turpinātība starp iepriekšējo profesionālo nodarbošanos un studiju programmu, ja vien migrējošais darba ņēmējs nav piespiedu kārtā kļuvis par bezdarbnieku¹⁰.

15. Atbilstoši Regulas Nr. 1612/68 12. pantam migrējoša darba ņēmēja bērniem līdzīgi ir tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi attiecībā uz sociālām priekšrocībām, kas atbilst priekšrocībām, ko dod pilsoņiem, lai tiem būtu vieglāk turpināt studijas¹¹. To piemēro pat tad, ja viens no vecākiem, kas ir darba ņēmējs, ir atgriezies savā izcelsmes valstī un bērns tajā nevar turpināt studijas skolas diplomu nesaderības dēļ¹², un ja bērns domā studēt mītnes valstī, ja uzņemošās dalībvalsts pilsoņi saņem finansiālu atbalstu studijām ārpus šīs valsts¹³.

16. Kā redzams no Tiesas sprieduma lietā *Meeusen*¹⁴, šos apsvērumus *mutatis mutandis* piemēro pašnodarbinātām personām un to bērniem.

10 — Šo secinājumu 2. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Lair*, 37. punkts.

11 — Skat., piem., spriedumu apvienotajās lietās 389/87 un 390/87 *Echternach un Moritz* (*Recueil*, 723. lpp.) un 1999. gada 8. jūnija spriedumu lietā C-337/97 *Meeusen* (*Recueil*, I-3289. lpp.).

12 — Turpat, *Echternach* un *Moritz*, 21. punkts.

13 — 1990. gada 13. novembra spriedums lietā C-308/89 *Di Leo* (*Recueil*, I-4185. lpp., 15. punkts).

14 — Minēts 11. zemsvītras piezīmē, sprieduma 27.–29. punkts.

17. Ekonomiski neaktīvo studentu kategorija jāsadala grupās, nodalot personas, kas pārceļas uz citu dalībvalsti vienīgi vai galvenokārt, lai studētu šai dalībvalstī, un personas, kas pārceļas uz citu dalībvalsti citādu iemeslu dēļ un pēc tam izlemj sākt studijas uzņemošajā dalībvalstī.

18. To pirmās grupas studentu stāvokli, kas pārceļas uz citu dalībvalsti, lai studētu pilna laika [programmā], reglamentē Direktīva 93/96. Šī direktīva nodrošina minētajiem studentiem uzturēšanās tiesības uz studiju laiku saskaņā ar Tiesas judikatūru¹⁵. Direktīva arī paredz, ka dalībvalstis var lūgt studentiem, kas ir citas dalībvalsts pilsoņi un kas vēlas izmantot uzturēšanās tiesības to teritorijā, lai tie, pirmkārt, pierāda attiecīgajai valsts iestādei, ka tiem ir pietiekami līdzekļi, lai tie savas uzturēšanās laikā nekļūtu par apgrūtinājumu uzņemošās dalībvalsts sociālā atbalsta sistēmai, turklāt, lai tie būtu uzņemti akreditētās mācību iestādēs ar pamatmērķi studēt tur profesionālā studiju [programmā], un visbeidzot, lai tiem būtu veselības apdrošināšana attiecībā uz visa veida apdraudējumiem [riskiem] uzņemošajā dalībvalstī¹⁶. Turklāt Direktīvas 93/96 3. pants, ko var uzskatīt par Tiesas spriedumu lietās *Lair* un *Brown* kodifikāciju, skaidri nosaka, ka minētā direktīva neļauj pretendēt uz iztikas stipendiju [stipendiju uzturēšanās izdevumu segša-

15 — Šo secinājumu 5. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Raulin*, 33. un 34. punkts.

16 — Direktīvas 1. pants, kas citēts Tiesas 2001. gada 20. septembra spriedumā lietā C-184/99 *Grzelczyk* (*Recueil*, I-6193. lpp., 38. punkts).

nai] uzņēmējā [uzņēmējā] dalībvalstī studentiem, kuriem piešķirtas uzturēšanās tiesības.

dalībvalstī kā ES pilsoņi, nav aplūkots. Lai iegūtu kādas norādes, kā aizpildīt šo robu Direktīvā 90/364 attiecībā uz ES pilsoņu tiesisko statusu šajā gadījumā, ir jāņem vērā Tiesas judikatūra par ES pilsonību saskaņā ar EKL 17. un 18. pantu un par sociālajām priekšrocībām.

19. Otrā ekonomiski neaktīvo personu grupa sastāv no personām, kas ir ieradušās dalībvalstī nevis kā darba ņēmēji vai studenti, kuri paredzējuši uzsākt profesionālās mācības, bet gan kā ES pilsoņi, izmantojot tiesības pārvietoties un uzturēties [dalībvalstu teritorijā], ko garantē EKL 18. pants un sīkāk reglamentē Direktīva 90/364¹⁷. Atšķirībā no personām, attiecībā uz kurām piemērojama Direktīva 93/96, ES pilsoņi, kas izmanto tiesības pārcelties uz citu dalībvalsti un apmesties tur, saglabā uzturēšanās tiesības tik ilgi, kamēr atbilst Direktīvā 90/364 paredzētajiem nosacījumiem. To motīvi šai ziņā nav būtiski.

B — Pilsonība un sociālās priekšrocības: judikatūra

21. Dažādās lietās Tiesai ir bijis iemesls aplūkot, vai ES pilsoņi ir tiesīgi uz dažāda veida sociālām priekšrocībām, kas izriet no EKL 18. panta 1. punkta. Jo īpaši atsaucos uz lietām *Martínez Sala*, *Grzelczyk*, *D'Hoop*, *Collins* un *Trojani*¹⁸.

20. Ja šīs otrās kategorijas personas izlemj studēt uzņēmējā dalībvalstī, ir skaidrs, ka saskaņā ar judikatūru lietās *Gravier* un *Raulin* tām ir tiesības saņemt atbalstu [ar] pieeju izglītībai [saistīto] izdevumu segšanai. Tas šajā lietā netiek apstrīdēts, un, kā minēts iepriekš, Bidārs patiešām saņēma finansiālu atbalstu šim mērķim. Tomēr, tā kā Direktīva 90/364 nav normas, kas atbilstu Direktīvas 93/96 3. pantam, jautājums par to studentu tiesībām saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, kas jau dzīvo uzņēmējā

22. Sapriedumos lietās attiecībā uz EKL 18. panta 1. punktu Tiesa ir vairākkārt uzsvērusi, ka [Eiropas] Savienības pilsoņa statuss ir paredzēts kā dalībvalstu pilsoņu pamatstatuss, kas Savienības pilsoņiem, kuri ir vienādā situācijā, neatkarīgi no viņu pilsonības un neskarot šajā sakarā skaidri noteiktos izņēmumus, dod tiesības uz vie-

17 — Padomes 1990. gada 28. jūnija Direktīva 90/364/EEK par tiesībām uz dzīvesvietu [uzturēšanās tiesībām], OV L 180, 26. lpp. (turpmāk tekstā — "Direktīva 90/364").

18 — 1998. gada 12. maija spriedums lietā C-85/96 *Martínez Sala* (*Recueil*, I-2691. lpp.); šo secinājumu 16. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā C-184/99 *Grzelczyk*; spriedums lietā C-224/98 *D'Hoop* (*Recueil*, I-6191. lpp.); 2004. gada 23. marta spriedums lietā C-138/02 *Collins* (*Recueil*, I-2703. lpp.), un 2004. gada 7. septembra spriedums lietā C-456/02 *Trojani* (Krajums, I-7573. lpp.).

nādu tiesisko režīmu¹⁹. Savienības pilsoņi, kas likumīgi uzturas citas dalībvalsts teritorijā, var atsaukties uz EKL 12. pantu visos gadījumos, kas ietilpst Kopienų tiesību materiālajā piemērošanas jomā²⁰. Tas ietver gadījumus, kas saistīti ar pamatbrīvību izmantošanu, ko garantē EK līgums un kas attiecas uz EKL 18. pantā paredzēto brīvību pārvietoties un dzīvot [uzturēties] citas dalībvalsts teritorijā. Turklāt šis uzturēšanās tiesības katram Savienības pilsonim ir piešķirtas tieši, skaidrā un precīzā EK līguma normā, kā Tiesa atzina spriedumā lietā *Baumbast*²¹. Tāpēc indivīdi var atsaukties uz šīm tiesībām prāvās valsts tiesās.

23. Savā pirmajā spriedumā šai jomā — spriedumā lietā *Martínez Sala* — Tiesa atzina, “ka Eiropas Savienības pilsonis, [...], kas likumīgi uzturas uzņēmējā [uzņēmējā] dalībvalstī, var atsaukties uz Līguma [12.] pantu visos gadījumos, uz kuriem attiecas Kopienų tiesību materiālā piemērojamība, ieskaitot gadījumus, ja [kad] šī dalībvalsts vilcinās vai atsakās piešķirt šim prasītājam priekšrocību, kas paredzēta visām personām, kas likumīgi uzturas šīs valsts teritorijā, jo prasītāja ipašumā nav dokumenta, ko neprasa šīs pašas valsts pilsoņiem un

ko šīs valsts iestādes var vilcināties vai atteikties izdot”²². Tā kā šajā lietā uz konkrēto bērna kopšanas pabalstu attiecas gan Regula Nr. 1408/71²³, gan Regula Nr. 1612/68 un tāpēc tas ietilpst EK līguma materiālajā piemērošanas jomā, *Martínez Sala* [Martínez Sala] bija tiesības saņemt šo priekšrocību ar tādiem pašiem nosacījumiem kā Vācijas pilsoņiem.

24. Lieta *Grzelczyk* attiecas uz Beļģijā studējošu franču studentu, kas, pēc tam, kad bija spējis nodrošināt sevi pirmos trīs studiju gadus, ceturtajā un pēdējā studiju gadā pieteicās uz iztikas līdzekļu minimumu (*minimex*), jo šajā studiju posmā tam būtu grūti apvienot darbu ar studijām. Šo pabalstu [viņam] sākotnēji piešķīra un tad atcēla, jo viņš bija nevis darba ņēmējs, bet students, un viņam nebija Beļģijas pilsonības. Vienlaikus atzīstot Direktīvas 93/96 1. pantā izvirzītos nosacījumus studenta tiesībām uzturēties citā dalībvalstī un to, ka atbilstoši šīs direktīvas 3. pantam studentam nav tiesību saņemt uzņēmēšas dalībvalsts stipendiju uzturēšanās izdevumu segšanai, Tiesa norādīja, ka minētajā direktīvā nav normu, kas liegta [personām], uz kurām tā attiecas,

19 — Piem., šo secinājumu 16. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Grzelczyk*, 31. punkts.

20 — Piem., šo secinājumu 18. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Martínez Sala*, 63. punkts.

21 — 2002. gada 17. septembra spriedums lietā C-413/99 *Baumbast* (*Recueil*, I-7091. lpp., 84. punkts).

22 — Sprieduma 63. punkts.

23 — Padomes 1971. gada 14. jūnija Regula (EEK) Nr. 1408/71 par sociālā nodrošinājuma sistēmu piemērošanu darbiniekiem un viņu ģimenēm, kas pārvietojas Kopienā, ar grozījumiem un atjauninājumiem, kas izdarīti ar Padomes 1996. gada 2. decembra Regulu (EK) Nr. 118/97, OV 1997, L 28, 1. lpp.

saņemt sociālo pabalstu²⁴. Attiecībā uz to, ka Grzeļčiks [Grzelczyk] kļūst par apgrūtinājumu sociālā atbalsta sistēmai un tādējādi vairs nav izpildīts viens no uzturēšanās nosacījumiem, Tiesa norādīja, ka Direktīvā 93/96 studentiem ir prasīts tikai, uzsākot uzturēšanos uzņemošajā dalībvalstī, deklarēt, ka tiem ir pietiekami līdzekļi, un ka to finansiālais stāvoklis vai mainīties no tiem neatkarīgu apstākļu dēļ. Tas, ka direktīvas mērķis ir novērst to, ka studenti kļūst par "pārmērīgu" apgrūtinājumu uzņemošās dalībvalsts finansēm, nozīmē, ka direktīva "pieļauj zināmu solidaritāti starp uzņēmējas [uzņemošās] dalībvalsts pilsoņiem un citu dalībvalstu pilsoņiem, jo īpaši, ja grūtības, ar ko sastopas personas, kas izmanto uzturēšanās tiesības, ir īslaicīgas"²⁵. Kā judikatūrā bija atzīts iepriekš, ta kā *minimex* ietilpst EK līguma materiālajā piemērošanas jomā un [tā] piešķiršanas nosacījumi ir pretrunā EKL 12. pantam, Grzeļčikam bija tiesības uz šo pabalstu.

25. Lietā *D'Hoop* beļģu studentei Beļģijas iestādes atteicās piešķirt gaidīšanas pabalstu (pabalstu, ko piešķir jauniem cilvēkiem, kas tikko pabeiguši studijas un meklē pirmo darbu) tikai tāpēc vien, ka viņa bija pabeigusi vidējo izglītību Francijā. Šajā lietā Tiesa atzina, ka pabalsta saņemšanai izvirzot nosacījumu, ka skolas diplomam jābūt iegūtam Beļģijā, atsevišķi pilsoņi tiek nostādīti neizdevīgā situācijā vienkārši tāpēc, ka tie izmantojuši iespēju brīvi pārvietoties, lai mācītos citā dalībvalstī. "Šāda nevienlīdzīga attieksme ir pretrunā principiem, kas ir

Savienības pilsoņa statusa pamatā, tas ir, nodrošināt vienādu tiesisko režīmu, izmantojot pilsoņa pārvietošanās brīvību"²⁶. Tomēr Tiesa atzina, ka attiecībā uz gaidīšanas pabalstu, lai atvieglotu jauniešiem pāreju no izglītības ieguves uz darba tirgu, ir legītimi, ka valsts likumdevējas iestādes vēlas nodrošināt, ka pastāv reāla saikne starp šī pabalsta pieprasītāju un attiecīgo ģeogrāfisko darba tirgu. Viens vienīgs nosacījums attiecībā uz [valsti], kur iegūts vidējās izglītības diploms, tomēr ir pārāk vispārīgs un izsmelošs²⁷.

26. Lietu *Collins* ierosināja Īrijas pilsonis, kas bija devies uz Apvienoto Karalisti, lai atrastu tur darbu; [lieta tika ierosināta] pēc tam, kad viņam atteicās piešķirt darba meklēšanas pabalstu, pamatojoties uz to, ka viņa pastāvīgā dzīvesvieta nav Apvienotajā Karalistē. Kaut arī Regulas Nr. 1612/68 2. un 5. pants neattiecas uz finansiālam priekšrocībām, kuru mērķis ir palīdzēt personām iesaistīties darba tirgū, Tiesa atzina, ka šīs normas²⁸ "ir interpretējamas saistībā ar citām Kopienu tiesību normām, jo īpaši Līguma [12.] pantu"²⁹. Tāpat Tiesa norādīja, ka "[s]aistībā ar Savienības pilsonības ievie-

24 — Šo secinājumu 16. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Grzelczyk*, 39. punkts.

25 — Turpat, sprieduma 44. punkts.

26 — Šo secinājumu 18. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *D'Hoop*, 35. punkts.

27 — Turpat, sprieduma 38. un 39. punkts.

28 — Tiesa sprieduma 60. punktā lieto jēdzienu "šis princips", kaut gan no konteksta šķiet, ka šī apsvēruma priekšmets ir 2. un 5. pants.

29 — Šo secinājumu 18. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Collins*, 60. punkts.

šanu un judikatūrā sniegto interpretāciju par Savienības pilsoņu tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi no Līguma [39. panta 2. punkta], kas nosaka vienlīdzīgas attieksmes pamatprincipu, kas garantēts Līguma [12. pantā], piemērošanas jomas, vairs nav iespējams izslēgt finansiāla rakstura priekšrocību, kas paredzēta, lai veicinātu pieeju nodarbinātībai dalībvalsts darba tirgū³⁰. Tāpat kā lietā *D'Hoop* Tiesa atzina, ka dalībvalstis var paredzēt nosacījumus, lai nodrošinātu, ka pastāv reāla saikne starp tāda pabalsta pieprasītāju, kas pēc rakstura ir sociālā priekšrocība Regulas Nr. 1612/68 7. panta 2. punkta izpratnē, un attiecīgo ģeogrāfisko darba tirgu. Uzturēšanās nosacījumu var uzskatīt par šim mērķim atbilstošu, bet [šis nosacījums] nedrīkst pārsniegt to, kas nepieciešams [minētā] mērķa sasniegšanai. Tā piemērošanai jo īpaši jābalstās uz skaidriem kritērijiem, kurus paziņo iepriekš, un ir jāparedz normas par tiesisko aizsardzību³¹.

iztikas līdzekļu. Tomēr, tā kā viņam bija uzturēšanās atļauja un viņš likumīgi uzturējās Beļģijā, tad viņam bija tiesības saņemt priekšrocību, balstoties uz vienlīdzīgas attieksmes pamatprincipu, kas noteikts EKL 12. pantā. Tāpēc Tiesa secināja — tas, ka valsts tiesību akti neparedz tiesības uz sociālo atbalstu ES pilsoņiem no citām dalībvalstīm, kuri likumīgi uzturas tās teritorijā, lai gan tie izpilda nosacījumus, kas izvirzīti šīs dalībvalsts pilsoņiem, rada diskrimināciju pilsonības dēļ, kas ir aizliegta ar EKL 12. pantu³².

C — Pilsonība un sociālās priekšrocības: kopējā aina

27. Visbeidzot, lietā *Trojani* Francijas pilsonim, kas strādāja “Pestīšanas armijas” viesmitnē Beļģijā, [par darbu] saņemot ēdināšanu un naktsmitni, un nelielu kabatas naudu, atteicās piešķirt Beļģijas *minimex* pabalstu, pamatojoties uz tiem pašiem iemesliem kā lietā *Grzelczyk*: viņš nebija Beļģijas pilsonis un attiecībā uz viņu nevarēja piemērot Regulu Nr. 1612/68. Šajā lietā Tiesa atzina, ka prasītājs nevar norādīt uz uzturēšanās tiesībām, kas izriet no EKL 18. panta 1. punkta kopā ar Direktīvu 90/364, jo viņam nav

28. Ja šos spriedumus skata kopumā, rodas vairāki principi saistībā ar pašu ES pilsonību, un tātad [arī] saistībā ar ES pilsoņu tiesībām saņemt sociālos pabalstus, kas nav balstīti uz iemaksām. Uzsverot ES pilsonības fundamentālo raksturu, Tiesa skaidri parāda, ka tas nav tikai bezsaturīgs vai simbolisks jēdziens, bet gan tas ir visu ES dalībvalstu pilsoņu pamatstatuss, kas rada tiem noteiktas tiesības un priekšrocības citās dalībvalstīs, kurās tie uzturas. Jo īpaši ES pilsonība citu dalībvalstu pilsoņiem gadījumos, kas ietilpst Kopienū

30 — Turpat, sprieduma 63. punkts.

31 — Turpat, sprieduma 67.–72. punkts.

32 — Šo secinājumu 18. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Trojani*, 44. punkts.

tiesību materiālajā piemērošanas jomā, dod tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi ar uzņemošās dalībvalsts pilsoņiem. Studijas citā valstī, ārpus savas pilsonības valsts, ES pilsonim nevar liegt iespēju balstīties uz EKL 12. pantu³³. Kā skaidri norādīts iepriekš aprakstītajās lietās, dažādas sociālās priekšrocības, ko dalībvalstis iepriekš piešķirušas saviem pilsoņiem un ekonomiski aktīvām personām atbilstoši Regulai Nr. 1612/68 vai Regulai Nr. 1408/71, tagad ir paplašinātas attiecībā uz ES pilsoņiem, kas likumīgi uzturas uzņemošajā dalībvalstī. Atsaucos uz bērna kopšanas pabalstu lietā *Martínez Sala*, *minimex* pabalstu lietās *Grzelczyk* un *Trojani* un gaidīšanas pabalstu lietā *D'Hoop*. Šajās lietās priekšrocības noteica spēkā esošās Kopienų regulas, un tāpēc [šīs sociālās priekšrocības] skaidri ietilpa Līguma materiālajā piemērošanas jomā.

pilsoņu tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi vairs nav iespējams izslēgt no EKL [39. panta 2. punkta] piemērošanas jomas [...] finansiāla rakstura priekšrocību, kas paredzēta, lai veicinātu pieeju nodarbinātībai dalībvalsts darba tirgū". Citiem vārdiem sakot, šķiet, ka pati pilsonība var nozīmēt, ka atsevišķas priekšrocības var ietvert Līguma piemērošanas jomā, ja šos pabalstus piešķir tādos nolūkos, kas atbilst primāro vai sekundāro Kopienų tiesību aktu mērķiem.

29. Pretēji tam ir interesanti norādīt, ka lietā *Collins* Tiesa prasītāja pieprasīto darba meklēšanas pabalstu skaidri neiekļāva Līguma materiālajā piemērošanas jomā. Tā vietā, interpretējot [tās] Regulas Nr. 1612/68 normas, [kas attiecas uz] pieeju darbam citā dalībvalstī, [Tiesa] lietoja pilsonības jēdzienu, lai ietvertu to Līguma piemērošanas jomā: "saistībā ar Savienības pilsonības ieviešanu un judikatūras interpretāciju par Savienības

30. Tāpat no judikatūras skaidri izriet, ka tādu ES pilsoņu tiesības saņemt sociālās priekšrocības, kas likumīgi uzturas [citā dalībvalstī], šajos gadījumos nav absolūtas un ka dalībvalsts var izvirzīt tiesībām saņemt šīs priekšrocības noteiktus objektīvus, t.i., nediskriminējošus nosacījumus, lai aizsargātu savas leģitīmās intereses. Divās lietās — *D'Hoop* un *Collins*, kas saistītas ar priekšrocībām, lai veicinātu to saņēmēju iesaistīšanos darba tirgū, Tiesa atzina, ka dalībvalstis var piemērot nosacījumus, lai nodrošinātu, ka [priekšrocības] pieprasītājam ir reāla saikne ar attiecīgo ģeogrāfisko darba tirgu. Šos nosacījumus piemēro tādā veidā,

33 — Šo secinājumu 16. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Grzelczyk*, 36. punkts.

lai tie atbilstu Kopienų samērīguma pamatprincipam.

iemesla uzskatīt, ka šī pati finansiālā solidaritāte nebūtu piemērojama arī šajā sakarā.

31. Kā norādīts, lai saņemtu sociālās priekšrocības, ES pilsonim likumīgi jāuzturās uzņemošajā dalībvalstī. Atbilstoši Direktīvai 90/364 un Direktīvai 93/96 ES pilsoņa vai studenta rīcībā jābūt pietiekamiem līdzekļiem, lai tas nekļūtu par apgrūtinājumu uzņemošās dalībvalsts finansēm, un tam jābūt pienācīgi apdrošinātam attiecībā uz izdevumiem slimības gadījumā. Arī šajā gadījumā ierobežojumus un nosacījumus piemēro saskaņā ar vispārējiem Kopienų tiesību principiem, jo īpaši ar samērīguma principu³⁴. Tā lietā *Grzelczyk* Tiesa nosprieda, ka noteikums, ka ES pilsonis nedrīkst kļūt par pārmērīgu apgrūtinājumu dalībvalsts finansēm, norādītajos apstākļos neliedz viņam tiesības saņemt sociālu priekšrocību. Šajā sakarā tas, ka Direktīvas 93/96 3. pants nedod studentiem tiesības saņemt stipendiju uzturēšanas izdevumu segšanai, neliedz tiem saņemt *minimex* pabalstu. Jēdziens “pārmērīgs apgrūtinājums” ir acīmredzami pielāgojams [elastīgs] jēdziens un, pēc Tiesas uzskatiem, norāda uz to, ka Direktīvā 93/96 ir atzīta zināma finansiāla solidaritāte dalībvalstu starpā, lai viena atbalstītu otras pilsoņus, kas likumīgi uzturas tās teritorijā. Tā kā nosacījumi, kas paredzēti Direktīvā 90/364, balstās uz to pašu principu, nav

32. Rodas jautājums [par to], ko saprot ar terminu “zināma” finansiālā solidaritāte. Skaidrs, ka Tiesa neparedz, ka dalībvalstis atvērs visa veida sociālā atbalsta sistēmas ES pilsoņiem, kas ieceļo un uzturas to teritorijās. Pieņemot šādu priekšlikumu, tiktu mazināts viens no uzturēšanās direktīvu pamatiem. Manuprāt, tā ir nākamā norāde uz samērīguma principa ievērošanu, piemērojot valstu prasības attiecībā uz tiesībām saņemt sociālo atbalstu. No vienas puses, dalībvalstis ir tiesīgas raudzīties, lai sociālās priekšrocības, ko tās paredz, tiktu piešķirtas mērķiem, kuriem tās paredzētas. No otras puses, tām jāpieņem, ka ES pilsoņi, kas likumīgi uzturas to teritorijā attiecīgu laika posmu, tāpat var būt tiesīgi saņemt šādu atbalstu, ja tie ievēro objektīvus nosacījumus, kas paredzēti [valstu] pašu pilsoņiem. Šajā sakarā tām jānodrošina, ka kritēriji un nosacījumi šāda atbalsta piešķiršanai nerada tiešu vai netiešu diskrimināciju starp [attiecīgās valsts] pilsoņiem un citiem ES pilsoņiem, ka tie ir skaidri, piemēroti atbalsta mērķa sasniegšanai, ir paziņoti iepriekš un ka pieteikums ir pakļauts tiesu kontrolei³⁵. Vēlos piebilst, ka jābūt iespējai piemērot tos pietiekami elastīgi, ņemot vērā pieteikuma iesniedzēju īpašos individuālos apstākļus, ja šāda atbalsta noraidījums, iespējams, ietekmē to, ko Vācijas konstitucionālajās tiesībās sauc par “*Kernbereich*” vai tādu ar Līgumu piešķirtu pamattiesību būtisko pamatu, kādas ir EKL 18. panta 1. punktā noteiktās tiesības. Ir interesanti

34 — Šo secinājumu 21. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Baumbast*, 91. punkts.

35 — Šo secinājumu 18. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Collins*, 72. punkts.

norādīt, ka šis princips ir noteikts Savienības Pamattiesību hartas II-112. pantā, kas iekļauts Līgumā par Konstitūciju Eiropai³⁶. Tas paredz, ka, piemērojot jebkurus ierobežojumus attiecībā uz tiesībām un brīvībām, kas atzītas Hartā, jāņem vērā šo tiesību un brīvību būtība. Hartas II-105. pants garantē ES pilsoņu brīvību pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā ar nosacījumiem, kas būtībā ir identiski EKL 18. panta 1. punktam.

mus piemēro tādā veidā, lai galīgais rezultāts nebūtu nesamērīgs ar mērķiem, kādiem tie noteikti. Tāpat šis rezultāts nedrīkst radīt ES pilsoņu diskrimināciju, kas nav objektīvi attaisnojama, ja šie ES pilsoņi nokļūst tādos pašos materiālos apstākļos kā uzņemošās dalībvalsts pilsoņi un ir pietiekami sociāli integrējušies dalībvalstī. Šai sakarā atkarībā no priekšrocību rakstura dalībvalsts var noteikt tādas objektīvus nosacījumus, kas vajadzīgi, lai nodrošinātu, ka priekšrocību paredz personām, kam ir pietiekama saikne ar tās teritoriju.

33. Citiem vārdiem sakot, ES pilsonība ir ievērojami attīstījusies (EKL 17. pants un 18. panta 1. punkts) saistībā ar diskriminācijas aizliegumu pilsonības dēļ (EKL 12. pants), paredzot pamatu atsevišķām sociālajām priekšrocībām dalībvalstīs, kurās ES pilsoņi likumīgi uzturas. Kā norādīju 29. punktā, ja attiecīgajām priekšrocībām bija skaidri jāietilpst EK līguma materiālajā piemērošanas jomā, Tiesa lietā *Collins* acīmredzami atzina, ka tā ir gadījumos, ja attiecīgā priekšrocība ir paredzēta mērķiem, kas atbilst Kopienas primāro vai atvasināto tiesību aktu mērķiem. Personām, kas pārcēlušās uz citu dalībvalsti un vismaz sākotnēji ievēro uzturēšanās nosacījumus, kas noteikti uzturēšanās direktīvās, bet vēlāk ir nonākušas situācijā, kurā tām jāprasa finansiāls atbalsts, atbilstoši Kopienas tiesībās paredzētajiem ierobežojumiem un nosacījumiem ir tiesības saņemt šādu atbalstu uz tādiem pašiem pamatiem kā uzņemošās dalībvalsts pilsoņiem. Šos ierobežojumus un nosacīju-

V — Prejudiciālie jautājumi

A — *Pirmais jautājums: pilsonība un atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai*

34. Pirmajā jautājumā *High Court* vēlas noskaidrot, vai finansiālais atbalsts studen-

36 — 2004. gada 6. augusta *CIG* 87/04.

tiem, ko dalībvalstis sniedz, lai palīdzētu tiem segt uzturēšanās izdevumus, joprojām neietilpst EK līguma piemērošanas jomā saistībā ar EKL 12. pantu, ņemot vērā EK līguma papildinājumu ar EKL 18. pantu un ņemot vērā jauninājumus izglītības jomā kopš laika, kad Tiesa pasludināja spriedumus lietās *Lair* un *Brown*.

ka nav dabiski nošķirt atbalstu studiju maksas segšanai, no vienas puses, un stipendiju un subsidētu aizdevumu uzturēšanās izdevumu segšanai, no otras puses, jo abu [atbalstu] atteikums rada šķērslī studentam izmantot brīvu pārvietošanos.

35. Bidārs vērš uzmanību uz to, ka pret viņu jāizturas kā pret ES pilsoni, kas likumīgi uzturējies Apvienotajā Karalistē ilgāk par trim gadiem pirms studiju sākšanas. Tātad uz viņa ES pilsoņa statusu neattiecas Direktīvas 93/96 piemērošanas joma. Tā kā Kopienas kompetence ir paplašināta attiecībā uz izglītības jomu, Līguma materiālās piemērošanas joma neaprobežojas ar jautājumiem, kas saistīti ar pieeju izglītībai, bet attiecas arī uz jautājumiem par studentu mobilitātes veicināšanu, ieskaitot nosacījumus par atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai. Viņš norāda, ka lieta *Grzelczyk* liecina par to, ka šie Kopienas tiesību jauninājumi pārsniedz Tiesas spriedumu lietā *Brown*. Pat ja atzītu, ka uz Bidāru attiecas Direktīva 93/96, viņš norāda, ka šajā direktīvā izvirzītie nosacījumi nav absolūti un tie jāpiemēro saskaņā ar vispārējiem Kopienas tiesību principiem, jo īpaši saskaņā ar samērīguma principu. Šajā sakarā viņš norāda, ka viņa izglītība jau lielā mērā ir saistīta ar Apvienotās Karalistes izglītības sistēmu. Visbeidzot, viņš uzsver,

36. Attiecībā uz Bidāra paša statusu Apvienotās Karalistes valdība norāda, ka valsts tiesā viņš pamatojās uz Direktīvu 93/96 un tādējādi viņu nevarēja uzskatīt par "pastāvīgi dzīvojošu" Apvienotajā Karalistē. Vācijas valdība piebilst, ka, piesakoties uz aizdevumu vēl pirms studiju sākuma, Bidārs liedza sev iespēju saņemt uzturēšanās atļauju atbilstoši Direktīvai 93/96 un atsaukties uz EKL 18. pantu kopā ar EKL 12. pantu.

37. Visu dalībvalstu valdības, kas iesniedza rakstveida apsvērumus, un Komisija uzskata, ka finansiālais atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai, ko piešķir studentiem, tomēr joprojām neietilpst EK līguma piemērošanas jomā. Bija izvirzīti dažādi argumenti, lai atbalstītu šo apgalvojumu, piemēram, tas, ka EKL ir iekļauts 149. pants, kas nosaka dalībvalstu atbildību par mācību saturu un izglītības sistēmas organizāciju. Kā norāda [šīs valdības un Komisija], tas ietver studentu atbalsta sistēmas. Minētās [apsvērumu iesniedzējas] norāda, ka uzturēšanās tiesības, ko paredz EKL 18. panta 1. punkts, ir pakļautas ierobežojumiem un nosacījumiem, kas noteikti Līgumā, un pasākumiem, kas ieviesti, lai tos īstenotu. Direktīvas

93/96 3. pants neparedz migrējošiem studentiem stipendiju uzturēšanās izdevumu segšanai, ko, pēc šo [apsvērumu iesniedzēju] uzskatiem, Tiesa ir apstiprinājusi lietā *Grzelczyk*. Tāpat tika norādīts arī uz Direktīvu 2004/38 par brīvu pārvietošanos un uzturēšanos dalībvalstu teritorijā³⁷, kas dalībvalstīm jātransponē līdz 2006. gada 30. aprīlim. Šīs direktīvas 24. panta 2. punkts skaidri paredz, ka pirms pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanas, [kas ir] tiesības, ko iegūst pēc piecu gadu nepārtraukta likumīgas uzturēšanās perioda uzņemošajā dalībvalstī, šai valstij nav pienākuma sniegt studiju atbalstu uzturēšanās izdevumiem stipendiju vai studējošo kredītu veidā personām, kas nav darba ņēmēji, pašnodarbinātas personas, personas, kas saglabā šo statusu, un viņu ģimenes locekļiem.

38. Vispārīgāk Austrijas valdība norāda, ka *European Agreement on Continued Payment of Scholarships to Students Studying Abroad* [Eiropas līgums par ilgstošiem stipendijas maksājumiem studentiem, kas studē ārvalstīs], kas pieņemts 1969. gadā Eiropas Padomē, balstās uz principu, ka izcelsmes valsts ir atbildīga par stipendiju maksājumiem, un, ja par tiem vajadzētu būt atbildīgai arī uzņemošajai valstij, tad varētu pastāvēt dubulti maksājumi. Tāpat arī Nīderlandes valdība norāda — tā kā šajā jomā Kopienas

mērogā nav koordinācijas, tad izcelsmes valsts un uzņemošās valsts principu sajaukšanai varētu būt negatīva ietekme. Dānijas un Somijas valdības arī norāda, ka noliedzosa atbilde uz pirmo jautājumu varētu ietekmēt to noteikumus par atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai piešķiršanu studentiem.

39. Pirmkārt, vēlos norādīt, ka atbilde uz pirmo *High Court* jautājumu ir atkarīga no lietas faktiskajiem apstākļiem. Lai gan galvenais jautājums ir par to, vai atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai šobrīd ietilpst EK līguma piemērošanas jomā, vai ne, ir būtiski noteikt, saskaņā ar kādu noteikumu kopumu šis jautājums jāizvērtē. No vienas puses, Apvienotā Karaliste īpaši apgalvo, ka, tā kā Bidārs ir citas valsts pilsonis, kas atrodas Apvienotajā Karalistē, lai studētu universitātē, uz viņu attiecas vienīgi Direktīva 93/96. No otras puses, Bidārs norāda uz to, ka viņš dzīvoja Apvienotajā Karalistē jau trīs gadus pirms studiju sākuma un ka viņš ieguva vidējo izglītību Apvienotajā Karalistē. Šajā sakarā viņš apgalvo, ka atrodas tādā pašā situācijā kā *De Houpa [D'Hoop]* un pret viņu jāattiecas kā pret ES pilsoni, kas izmanto tiesības pārvietoties uz citu dalībvalsti atbilstoši EKL 18. panta 1. punktam. Tas nozīmē, ka viņa tiesības uz aizdevumu studenta uzturēšanās izdevumu segšanai jāaplūko atbilstoši šai Līguma normai kopā ar EKL 12. pantu. Domāju, ka 5. punktā izklāstītie faktiskie apstākļi izteikti liecina par to, ka Bidārs patiešām ir iekļaujams otrajā kategorijā un ka viņš atbilst visiem Direktīvā 90/364

37 — Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa Direktīva 2004/38/EK par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK (OV 2004, L 158, 77. lpp., ar labojumiem OV 2004, L 229, 35. lpp.).

paredzētajiem nosacījumiem. Tomēr, tā kā faktiskie apstākļi ir jākonstatē iesniedzējtiesai un tādā veidā jānosaka, kāds noteikumu kopums ir piemērojams šai lietā, iztirzāšu abas iespējas.

direktīvā nav norāžu par iespēju saņemt tādu sociālā nodrošinājuma priekšrocību, kāds ir iztikas līdzekļu minimums. Turklāt, lai gan direktīvas mērķis bija novērst to, ka studenti kļūst par pārmērīgu apgrūtinājumu valsts finansēm, Tiesa uzskatīja, ka šis princips nav piemērojams absolūtā nozīmē, bet atsevišķos gadījumos tas jāsaprot šādā nozīmē, piemēram, Grzeļčika gadījumā, kas bija nokļuvis finansiālās grūtībās pēdējā studiju gadā; dalībvalstīm vajadzēja izrādīt zināmu solidaritāti, vienai atbalstot otras pilsoņus.

40. EKL 18. panta 1. punkts pakļauj ES pilsoņu tiesības pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā ierobežojumiem un nosacījumiem, kas noteikti EK līgumā un pasākumos, kas ieviesti to īstenošanai. Studentu stāvokli reglamentē Direktīva 93/96. Šo direktīvu piemēro studentiem, kas ir devušies uz citu dalībvalsti, lai uzsāktu studijas. Citiem vārdiem sakot, tie izmanto EKL 18. panta 1. punktā paredzētās tiesības, lai studētu uzņemošajā dalībvalstī. Studentiem šajā gadījumā jāatbilst visiem šo secinājumu 18. punktā minētajiem nosacījumiem, jo īpaši attiecībā uz finansiālo neatkarību. Tie nedrīkst kļūt par pārmērīgu apgrūtinājumu uzņemošās valsts finansēm, tāpat arī atbilstoši Direktīvas 93/96 3. pantam tiem nav tiesību saņemt stipendiju uzturēšanās izdevumu segšanai.

42. Ja Bidāru uzskata par studentu, uz ko attiecas tikai Direktīvas 93/96 piemērošanas joma, ir pilnīgi skaidrs, ka šīs direktīvas 3. pants rada ievērojamu šķēršli tiesībām saņemt stipendiju uzturēšanās izdevumu segšanai Apvienotajā Karalistē. Tomēr jautājums nav par tiesībām saņemt stipendiju uzturēšanās izdevumu segšanai, bet gan par tiesībām saņemt (subsīdētu) aizdevumu uzturēšanās izdevumu segšanai. Studējošo kredīti nav noteikti paredzēti Direktīvas 93/96 3. pantā, un, patiešām, ņemot vērā to, ka studējošo kredīti tomēr ir skaidri izslēgti ar atbilstīgo normu Direktīvas 2004/38 24. panta 2. punktā, var secināt, ka Direktīvas 93/96 3. pants neizslēdz tiesības saņemt šādus aizdevumus.

41. Lietā *Grzelczyk* Tiesa apstiprināja šos principus kā tādus, bet mazināja to stingrību attiecībā uz konkrētās lietas apstākļiem. Kaut gan, liedzot tiesības uz stipendiju uzturēšanās izdevumu segšanai, Tiesa konstatēja, ka

43. Ņemot to vērā, uz jautājumu par to, vai studentiem, kas ierodas no citām dalībval-

stīm, būtu jāsaņem studējošo kredīti uzturēšanās izdevumu segšanai, ir jāatbild, norādot uz Direktīvas 93/96 1. panta vispārējo principu, ka, lai saņemtu uzturēšanās atļauju uzņemošajā dalībvalstī, studentiem ir jādeklarē, ka tiem ir pietiekami līdzekļi, lai uzturēšanās periodā tie neklūtu par apgrūtinājumu sociālā atbalsta sistēmai. Kā Tiesa atzinusi lietā *Grzelczyk*, direktīva prasa vienīgi to, lai students uzturēšanās perioda sākumā [attiecīgajā] dalībvalstī sniegtu šādu deklarāciju. Pastāv divi iemesli apšaubīt to, ka šis nosacījums ir piemērojams arī studentu aizdevumiem uzturēšanās izdevumu segšanai. Pirmkārt, tas, ka aizdevumi parasti neietilpst dalībvalstu sociālā atbalsta sistēmās, un lietā *Grzelczyk* Tiesa faktiski norādīja tikai šo atšķirību. Otrkārt, tas, ka — lai gan aizdevumus parasti piešķir ar nekomerciāliem noteikumiem un atsevišķos gadījumos tos neprasa atmaksāt — apgrūtinājums valsts finansēm, kas rodas šo aspektu dēļ, ir mazāks nekā to pabalstu gadījumā, kas nav jāatmaksā.

44. Neskatoties uz to, no pamatnosacījuma ir skaidrs, ka pašu studentu rīcībā, ierodoties uzņemošajā dalībvalstī, ir jābūt pietiekamiem līdzekļiem, un viņi nevar pieteikties uz (subsīdētu) aizdevumu uzturēšanās izdevumu segšanai. Kopumā aizdevumi, kas piešķirti aizdevumu atbilstoši [tādiem] nosacījumiem kā *Student Support Regulations*, rada ievērojamu valsts finanšu apgrūtinā-

jumu, kā redzams arī no informācijas, ko šajā jautājumā sniegusi valsts tiesa³⁸. Tas ļauj šos aizdevumus aplūkot tādā pašā veidā kā stipendijas uzturēšanās izdevumu segšanai Direktīvas 93/96 3. panta nozīmē.

45. Tomēr, manuprāt, šim noteikumam ir iespējams izņēmums, un faktiski arī Nīderlandes valdība ir norādījusi, ka atsevišķos izņēmuma gadījumos var pastāvēt iemesli piemērot 3. pantu saudzīgi. Ņemot vērā manu iepriekšējo norādi 31. un 32. punktā par to, ka nosacījumi, kas izvirzīti Direktīvā 93/96, jāpiemēro saskaņā ar vispārējiem Kopienų tiesību principiem, jo īpaši saskaņā ar samērīguma principu, ir jānodrošina, ka tiek ievērota pamattiesību būtība atbilstoši EKL 18. panta 1. punktam. Piemēram, students, kas sākotnēji atbilda Direktīvas pamatnosacījumiem, var nonākt finansiālās grūtībās vēlākā studiju posmā. Šādā situācijā liktos, ka būtu jāpiemēro apsvērumi, kas izklāstīti spriedumā lietā *Grzelczyk*. Ja saskaņā ar šo spriedumu atbilstoši EKL 18. panta 1. punktam un 12. punktam ES pilsoņim kā studentam ir tiesības saņemt iztikas līdzekļu minimumu pēdējā studiju gadā uz tādiem pašiem pamatiem kā dalībvalsts pilsoņiem, ja viņa finansiālais stāvoklis ir mainījies kopš studiju uzsākšanas, atbilstoši šiem nosacījumiem nav pamata ES pilsoņiem, kas atrodas līdzīgā situācijā, liegt tiesības saņemt studējošo kredītus, kas ir mazāk apgrūtināošs instruments. Šādos izņēmuma gadījumos finansiālās solidaritātes

38 — Skat. šo secinājumu 70. punktu.

princips dalībvalstu pilsoņu starpā nozīmē — ja students ir sācis studiju programmu citā dalībvalstī un tajā ir sasniedzis noteiktu studiju posmu, šai valstij ir jādod viņam iespēja pabeigt studijas, sniedzot tādu finansiālo atbalstu, kāds ir pieejams tās pilsoņiem.

46. Otrs gadījums, kas jāizvērtē, ir balstīts uz pieņēmumu, ka Bidāru nevar uzskatīt par studentu, uz kuru attiecas Direktīva 93/96, bet viņš ir uzskatāms par ES pilsoni, kas izmantojis savas tiesības pārvietoties uz citu dalībvalsti un uzturēties tajā. Šajā sakarā jāizvērtē, vai tagad, kad EK līgumā ir iekļautas normas par ES pilsonību un izglītību, tas attiecas uz finansiālo atbalstu, ko dalībvalstis piešķir studentu uzturēšanās izdevumu segšanai.

47. 1988. gada 21. jūnija spriedumos Tiesa atzina, ka tālaika Kopienas tiesību attīstības stadijā atbalsts, ko piešķir uzturēšanās izdevumu segšanai un mācībām studentiem, kas nav darba ņēmēji vai ar darba ņēmējiem saistītas personas, principā neietilpst E(E)K līguma piemērošanas jomā EKL 12. panta nolūkā. To izskaidroja ar faktu, ka, pirmkārt, šāds atbalsts ir izglītības politikas jautājums,

kas neietilpst Kopienas iestāžu kompetencē, un, otrkārt, [tas ir] sociālās politikas jautājums, kas ietilpst dalībvalstu kompetencē, ja vien E(E)K līgumā nav paredzēti īpaši noteikumi.

48. Pēc šiem spriedumiem ar Māstrihtas līgumu EK līgumu papildināja ar vairākām normām par izglītību. Pašlaik Kopienas rīcība šajā jomā balstās uz EKL 3. panta 1. punkta q) apakšpunktu un 149. pantu. Šo normu piemērošanas joma ir ierobežota. Jebkura rīcība, ko Kopiena īsteno šajā jomā, aprobežojas ar sadarbības veicināšanu starp dalībvalstīm dažādās jomās, ieskaitot studentu un skolotāju mobilitāti. [Tiesību aktu] saskaņošana ir noteikti izslēgta. Kaut gan ir paredzēta iespēja veikt dažādus veicināšanas pasākumus izglītības jomā, Līguma normas šajā jomā balstās uz principu, ka dalībvalstis saglabā atbildību par mācību saturu un izglītības sistēmu organizāciju.

49. Neesmu pārliecināts, ka atbalsts, ko piešķir uzturēšanās izdevumu segšanai, joprojām neietilpst Kopienas tiesību piemērošanas jomā vienīgi tādēļ, ka šāds atbalsts ir uzskatāms par “izglītības sistēmu organizācijas” aspektu. Šajā sakarā ir svarīgi, ka, lai arī Kopienas iestādēm ir piešķirtas ierobežotas pilnvaras, šīs normas dod iespēju Kopienai pašai ieviest pasākumus, lai veicinātu stu-

dentu mobilitāti, to skaitā piešķirt finansiālu atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai. Tāpēc tagad "Kopienu iestādēm uzticētajās jomās" ietilpst ne tikai pati izglītības politika, bet arī finansiāli pasākumi, kas pieņemti, lai veicinātu studentu mobilitāti. Lietā *Grzelczyk* Tiesa arī pievērsa uzmanību šiem jauninājumiem kopš sprieduma lietā *Brown*³⁹.

jomā. Šai sakarā man tikai jāatsaucas uz iepriekš minēto judikatūru par ES pilsonību un sociālajām priekšrocībām. Direktīvās, kas pieņemtas, lai veicinātu ar EKL 18. panta 1. punktu piešķirto tiesību izmantošanu, var paredzēt noteikumus, kas attiecas uz tiesībām izmantot dalībvalstu paredzētās priekšrocības, vai pat liegt šādas tiesības — tas neizslēdz minētās priekšrocības no Līguma piemērošanas jomas.

50. Tāpēc tas, ka ir iekļautas šīs normas par izglītību, liecina par to, ka jautājums par atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai tagad ietilpst EK līguma materiālajā piemērošanas jomā. Turklāt ir nozīmīgi, ka, salīdzinājumā ar situāciju 1988. gadā atbilstoši EEK līgumam, EK līgums piešķir pamattiesības pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā ne tikai ekonomiski aktīviem dalībvalstu pilsoņiem, bet arī dalībvalstu pilsoņiem, kas nav ekonomiski aktīvi. Protams, šo tiesību izmantošana ir pakļauta ierobežojumiem un nosacījumiem, un pasākumiem, kas pieņemti, lai veicinātu šo tiesību izmantošanu. Kā jau vairākkārt uzsverušas personas, kas iestājušās lietā, tie ietver ekonomiski neaktīvo ES pilsoņu finansiālo neatkarību. Tomēr tas nenozīmē, ka dažāda veida sociālās priekšrocības, ieskaitot finansiālo atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, pēc sava rakstura neietilpst Līguma piemērošanas

51. Atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai jau sen uzskata par sociālu priekšrocību Regulas 1612/68⁴⁰ 7. panta 2. punkta izpratnē. Lietā *Lair* Tiesa norādīja, ka šāds atbalsts, no darba ņēmēju viedokļa, jo īpaši atbilst viņu profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanai un sociālā stāvokļa uzlabošanai⁴¹. Vispārīgi runājot, Tiesa nosprieda, ka lietā *Echternach* un *Moritz* šī vienlīdzīgā attieksme attiecībā uz priekšrocībām, ko piešķir darba ņēmēju ģimenēm, veicina to integrāciju uzņemošās valsts sabiedrībā saskaņā ar darba ņēmēju pārvietošanās brīvību mērķiem⁴². Tā kā ir atzīts, ka šāda priekšrocība ietilpst EK līguma materiālajā piemērošanas jomā attiecībā uz darba ņēmējiem, un ņemot vērā šīs atziņas loģisko pamatojumu, man šķiet nedabiski izslēgt šo pašu priekšrocību no Līguma piemērošanas jomas attiecī-

39 — Šo secinājumu 16. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Grzelczyk*, 35. punkts.

40 — Šo secinājumu 2. zemsvītras piezīmē minētie spriedumi lietās *Lair* un *Brown*, attiecīgi, 24. un 25. punkts.

41 — *Lair*, turpat, sprieduma 23. punkts.

42 — Šo secinājumu 11. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Echternach* un *Moritz*, 20. punkts.

bā uz citu kategoriju personām, uz kurām tagad arī attiecas Līgums. Jautājums par to, vai šo kategoriju personas ir tiesīgas izmantot šīs priekšrocības, ir jānodala no jautājuma, vai priekšrocības vispār ietilpst Līguma piemērošanas jomā.

ka [priekšrocības] ietilpst EK līguma materiālajā piemērošanas jomā.

52. Turklāt ir būtiski šajā sakarā norādīt uz jauninājumiem iepriekš izklāstītajā judikatūrā attiecībā uz ES pilsoņiem piešķirtajām tiesībām saskaņā ar EKL 18. panta 1. punktu kopš Tiesas sprieduma lietā *Martínez Sala*. ES pilsoņiem ir ne tikai tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi ar [tās] uzņemošās dalībvalsts pilsoņiem, kurā viņi likumīgi uzturas, jautājumos, kas ietilpst Līguma materiālajā piemērošanas jomā, [bet] pilsonība pati par sevi var būt pamats, lai iekļautu noteiktus pasākumus šajā jomā, ja mērķi, uz ko vērsts attiecīgais valsts pasākums, atbilst Līguma vai atvasināto tiesību aktu mērķiem, kā redzams Tiesas spriedumā lietā *Collins*. Tiesa jau ir atzinusi, ka konkrētās priekšrocības šai lietā veicina saņēmēju integrāciju uzņemošās dalībvalsts sabiedrībā saskaņā ar darba ņēmēju brīvas pārvietošanās mērķiem. Tas, ka normas par pilsonību ir vērstas arī uz to, lai veicinātu ekonomiski neaktīvu personu brīvu pārvietošanos, ir vēl viens iemesls uzskatīt,

53. Tāpēc secinu, ka uz pirmo jautājumu, ko uzdevusi *High Court*, būtu jāatbild noliedzot, t.i., ka kopš EKL 17. panta un turpmāko pantu par ES pilsonību ieviešanas un, ņemot vērā jauninājumus attiecībā uz Eiropas Savienības kompetenci izglītības jomā, atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai studentiem, kas studē universitāšu programmās, — vai tas būtu subsidētu aizdevumu veidā, vai stipendiju veidā — vairs neizslēdz no EK līguma piemērošanas jomas saistībā ar EKL 12. pantu un diskriminācijas aizliegumu pilsonības dēļ.

B — Otrais jautājums: pamats atšķirīgas attieksmes attaisnošanai

54. Ar savu otro jautājumu *High Court* jautā Tiesai, kādi kritēriji ir jāpiemēro valsts tiesai, lai noteiktu, vai šāda atbalsta piešķiršanas nosacījumi ir balstīti uz objektīvi attaisnojamiem apsvērumiem, kas nav saistīti ar pilsonību. Šis jautājums ir balstīts uz pieņēmumu, ka *Student Support Regulations* paredzētie nosacījumi attiecībā uz to ES pilsoņu tiesībām saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, kam nav darba ņēmēju statusa vai ar darba ņēmējiem saistītu personu statusa, ir diskriminējoši EKL 12. panta izpratnē.

55. Lai iegūtu tiesības saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, ekonomiski neaktīviem ES pilsoņiem ir "pastāvīgi jādzīvo" Apvienotajā Karalistē valsts imigrācijas tiesību izpratnē. Periodus, ko izmanto pilna laika izglītībai, neņem vērā, aprēķinot pastāvīgi nodzīvoto periodu. Pastāvīgi dzīvojošas personas statuss ir jāpierāda ar uzturēšanās atļauju. Šo pašu nosacījumu par "pastāvīgu dzīvošanu" nepiemēro Lielbritānijas pilsoņiem. Viņiem jābūt vienkārši iedzīvotājiem Apvienotajā Karalistē trīs gadus pirms studiju sākuma. Šajā sakarā piebilstu tikai to, ka, ja tiesību saņemšanas nosacījumi ir apgrūtināši ES pilsoņiem, kas likumīgi uzturas Apvienotajā Karalistē, nekā Lielbritānijas pilsoņiem, ir pilnīgi skaidrs, ka tas rada netiešu diskrimināciju pilsonības dēļ EKL 12. panta izpratnē. Tātad jāapsver, vai šāda atšķirīga attieksme ir attaisnojama atbilstoši Kopienų tiesībām.

rētu un reālu saikni ar studiju dalībvalsts sabiedrību. Apvienotā Karaliste uzskata — ir leģitīmi, ka dalībvalsts pārliecinās, ka studentu vecāki ir devuši vai studenti paši varētu dot pietiekamu ieguldījumu ar darbu un līdz ar to maksājot nodokļus, lai attaisnotu pamatu piešķirt subsidētus aizdevumus. Atsaucoties uz ģenerālvokāta Ruisa Harabo Kolomera [*Ruiz-Jarabo Colomer*] secinājumiem lietā *Collins*, Austrijas, Vācijas un Nīderlandes valdības piebilst, ka dalībvalstīm ir leģitīmas intereses novērst studentu atbalsta shēmu ļaunprātīgu izmantošanu. Attiecībā uz samērīguma nosacījumu vairākas valdības un Komisija apgalvo, ka minimālais uzturēšanās laiks ir gan vajadzīgs, gan atbilstošs. Lai noteiktu, ko saprast ar atbilstošu periodu, tās min piecu gadu periodu, kas prasīts uzturēšanās atļaujai un kas noteikts Direktīvas 2004/38 16. pantā.

56. Bidārs un Apvienotās Karalistes, Austrijas un Vācijas valdības apgalvo, ka šāda veida atšķirību attieksmē var attaisnot objektīvi apsvērumi, kas nav saistīti ar attiecīgo personu pilsonību un ir samērīgi ar valsts tiesību normu leģitīmajiem mērķiem. Apvienotās Karalistes, Vācijas, Austrijas un Nīderlandes valdības un Komisija turklāt apgalvo, ka dalībvalstis ir tiesīgas pārliecināties, ka pastāv saikne starp studentu un dalībvalsti vai tās darba tirgu vai ka pastāv pietiekama integrācijas pakāpe sabiedrībā. Somijas valdība šai sakarā norāda uz pastāvīgu, struktu-

57. Man jau ir bijusi iespēja 2003. gada 27. februāra secinājumos lietā *Ninni-Orasche*⁴³ izteikt savu viedokli par apstākļiem, kādos ES pilsoņiem ir piemērojama vienlīdzīga attieksme saskaņā ar EKL 18. panta 1. punktu un 12. pantu attiecībā uz finansiālu atbalstu studiju izdevumu segšanai. Faktiskie apstākļi minētajā lietā ir pielīdzināmi faktiskajiem apstākļiem šajā

43 — 2003. gada 6. novembra spriedums lietā *C-413/01 Ninni-Orasche (Recueil, I-13187. lpp.)*.

lietā, bet tie atšķiras attiecībā uz uzturēšanās tiesību pamatu un attiecīgo personu personīgajiem apstākļiem. Tomēr juridiskais vērtējums atšķirīgas attieksmes attaisnojumam būtībā ir tāds pats.

58. Kā Tiesa ir vairākkārt⁴⁴ nospriedusi un kā norāda visi lietas dalībnieki, kas snieguši rakstveida un mutvārdu apsvērumus, nevienlīdzīgu attieksmi var attaisnot vienīgi tad, ja tā balstās uz objektīviem apsvērumiem, kas nav saistīti ar attiecīgās personas pilsonību, un ja tā ir samērīga ar valsts tiesību normu leģitīmo mērķi. Šai sakarā Tiesa ir atzinusi — ir leģitīmi, ka valsts likumdevējs vēlas nodrošināt, ka pastāv reāla saikne starp personu, kas piesakās uz pabalstu sociālo priekšrocību veidā Regulas Nr. 1612/68 7. panta 2. punkta izpratnē, un attiecīgu darba tirgu⁴⁵.

59. Abos gadījumos sociālās priekšrocības — gan gaidīšanas pabalsts lietā *D'Hoop*, gan darba meklēšanas pabalsts lietā *Collins* — bija paredzētas, lai sniegtu finansiālu atbalstu [to] saņēmējiem vai nu pārejas posmā starp studijām un darbu, vai arī tiem, kas citādi faktiski meklē darbu. Lai nodrošinātu, ka pastāv pietiekama saistība ar vietējo darba tirgu, lietā *Collins* Tiesa atzina, ka uzturēšanās nosacījums principā ir atbilstošs, bet tas nedrīkst pārsniegt to, kas nepieciešams, lai sasniegtu šo mērķi. Kritērijiem, ko lieto,

piemērojot šo prasību, jābūt skaidriem, paziņotiem iepriekš, un jābūt norādei par iespējām tos pārsūdzēt. Ja uzturēšanās periods ir nosacījums iespējai iegūt tiesības, [šis] “periods nedrīkst pārsniegt to [laiku], kas valsts iestādēm vajadzīgs, lai varētu pārliecināties par to, ka attiecīgā persona faktiski meklē darbu uzņemošās valsts darba tirgū”⁴⁶. Lietā *D'Hoop* Tiesa konstatēja, ka nosacījumam iegūt skolas diplomu Beļģijā, lai iegūtu tiesības saņemt gaidīšanas pabalstu, ir “pārāk vispārīgs un izslēdzošs raksturs”, jo “tas pārmērīgi atbalsta elementu, kas ne vienmēr raksturo reālu un efektīvu saiknes pakāpi starp pieteikuma iesniedzēju un ģeogrāfisko darba tirgu, izslēdzot visus citus raksturojošos elementus”⁴⁷.

60. Attiecībā uz atbalstu studentiem uzturēšanās izdevumu segšanai — vai tas būtu subsidētu aizdevumu veidā, vai stipendiju veidā — reālajai saiknei, kam jāpastāv, nav noteikti jābūt saiknei ar uzņemošās dalībvalsts darba tirgu, kaut gan tas ir aspekts, ko var ņemt vērā. Drīzāk šī saikne izpaužas tajā, cik cieši šis atbalsta pieteikuma iesniedzējs ir saistīts ar izglītības sistēmu, un viņa integrā-

44 — Skat., piem., šo secinājumu 18. zemsvītras piezīmē minētos spriedumus lietās *D'Hoop* un *Collins*, attiecīgi 36. un 66. punkts.

45 — Skat. šo secinājumu 18. zemsvītras piezīmē minētos spriedumus lietās *D'Hoop* un *Collins*, attiecīgi 38. un 67. punkts.

46 — *Collins*, turpat, sprieduma 72. punkts.

47 — *D'Hoop*, turpat, sprieduma 39. punkts.

cijas pakāpē sabiedrībā⁴⁸. Manuprāt, ja ES pilsonis ir ieguvis vidējo izglītību nevis savā pilsonības valstī, [bet] citā dalībvalstī, kura ir piemērotāka, lai sagatavotu viņu iestāšanās universitātē vai citā augstākās izglītības iestādē šajā dalībvalstī, nekā citās [valstīs iegūta vidējā izglītība], saikne ar uzņemošās dalībvalsts izglītības sistēmu ir acimredzama. Lai novērtētu integrācijas pakāpi, noteikti jāņem vērā pieteikuma iesniedzēja individuālie apstākļi. Saistībā ar to jāuzsver, ka tāda ES pilsoņa stāvoklis, kas devies uz citu dalībvalsti kā nepilngadīgais, kā cita ES pilsoņa apgādājama, jānošķir no tādu ES pilsoņu stāvokļa, kas devušies uz citu dalībvalsti kā pilngadīgie pēc savas izvēles. Iespēja, ka ES pilsonis situācijā, kādā atrodas Bidārs, ir integrējies sabiedrībā, jo viņš ir jauns cilvēks, kas dzīvojis šeit vecāsmātes likumīgā aizbildnībā, kas jau pastāvīgi dzīvoja Apvienotajā Karalistē, un ir ieguvis vidējo izglītību uzņemošajā dalībvalstī, protams, jāuzskata par lielāku, nekā tādu ES pilsoņu [iespēja integrēties sabiedrībā], kas ierodas [uzņemošajā valstī] vēlākos dzīves posmos.

atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai un lai nodrošinātu, ka šādu atbalstu piešķir personām, kas pierāda, ka tām ir faktiskā saikne ar valsts izglītības sistēmu un valsts sabiedrību. Šajā sakarā, kā atzinusi Tiesa lietā *Collins*, uzturēšanās prasība principā ir jāuzskata par atbilstošu veidu, kā radīt šo saikni, atbilstoši nosacījumiem, kas norādīti minētajā spriedumā un šo secinājumu 59. punktā. No šiem nosacījumiem var secināt, ka Tiesa atzīst, ka uzturēšanās prasību var izmantot kā sākumpunktu, izvērtējot individuālo pieteikuma iesniedzēja stāvokli. Tas, ka Tiesa ir norādījusi, ka [prasītais uzturēšanās] periods nedrīkst pārsniegt [laiku], kas valsts iestādēm vajadzīgs, lai varētu pārliecināties, ka attiecīgā persona faktiski meklē darbu uzņemošās valsts darba tirgū, tomēr norāda, ka šajā vērtējumā jāspēj ņemt vērā citus faktorus. Tas vēlāk ir apstiprināts Tiesas apsvērumā lietā *D'Hoop*, ka vienīgais nosacījums, ko valsts iestādes šai lietā izmantoja, bija pārāk vispārīgs un izslēdzošs un ka nebija iespējams izvērtēt citus raksturojošos faktorus. Visbeidzot, man šķiet, ka, ja, piemērojot uzturēšanās prasību, tiek izslēgta persona, kas var pierādīt faktisku saikni ar valsts izglītības sistēmu vai sabiedrību, kura varētu izmantot atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, tad šāds rezultāts ir pretrunā samērīguma principam.

61. Protams, dalībvalstīm tiesiskās noteiktības un pārskatāmības nolūkos jāparedz formāli kritēriji, lai noteiktu tiesības saņemt

48 — Piem., attiecībā uz darba ņēmēju bērniem, šo secinājumu 11. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Echternach* un *Moritz*, 35. punkts.

62. Papildu faktori, kurus varētu ņemt vērā tādā lietā kā šī, ir vajadzība nodrošināt

turpinātību pieteikuma iesniedzēja izglītībā⁴⁹, varbūtība, ka viņš patiešām iesaistīsies valsts darba tirgū, un iespēja, ka viņš varētu neatbilst [nosacījumiem par] atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai no citiem avotiem, piemēram, dalībvalstī, kuras pilsonis viņš ir, ja viņš vairs neizpilda atbilstības kritērijus šajā dalībvalstī.

rētu piemērot arī saistībā ar ES pilsoņu brīvu pārvietošanos.

63. Šajā sakarā var atgādināt, ka Tiesa saistībā ar Regulu Nr. 1612/68 ir norādījusi, ka darba ņēmēju brīvība ir jānodrošina, ievērojot brīvību un cieņu un atbilstoši nosacījumiem, kas nodrošina visaugstāko Kopienas darba ņēmēju ģimenes integrācijas pakāpi uzņemošās valsts sabiedrībā⁵⁰. Nav iemeslu, kāpēc šo vispārējo principu neva-

64. Visas valdības, kas iestājušās šajā lietā, un Komisija norāda, ka saskaņā ar Direktīvas 2004/38 24. panta 2. punktu dalībvalstīm nav pienākuma piešķirt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai studijām ekonomiski neaktīviem ES pilsoņiem, pirms tie ieguvuši pastāvīgas uzturēšanās tiesības. Šo statusu var iegūt vienīgi pēc piecu gadu pastāvīgas uzturēšanās uzņemošajā dalībvalstī. Neņemot vērā to, ka šī direktīva stājās spēkā 2004. gada 30. aprīlī, t.i. pēc tam, kad radās šīs lietas faktiskie apstākļi, un ka tā ir jātransponē līdz 2006. gada 30. aprīlim, man šķiet, ka piemērojot šo nosacījumu, pamattiesības, kas ES pilsoņiem tieši piešķirtas ar EK līgumu, ir jāievēro pilnībā. Tas nozīmē, ka iepriekš izklāstītie apsvērumi par uzturēšanās prasības izmantošanu atsevišķos gadījumos ir piemērojami attiecībā uz pastāvīgas dzīvošanas nosacījumu, kāds paredzēts *Student Support Regulation*, un ka jāņem vērā visi attiecīgie faktori, lai noteiktu, vai pastāv faktiskā saikne ar uzņemošās valsts izglītības sistēmu un sabiedrību, vai nē. Neuzskatu, ka tā rezultātā tiktu apšaubīta Kopienas likum-

49 — Spriedums apvienotajās lietās *Echternach* un *Moritz*, turpat, 22. punkts.

50 — Skat. šo secinājumu 13. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Di Leo*, 13. punkts; 21. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Baumgartner*, 50. un 59. punkts, un 2000. gada 11. aprīļa spriedumu lietā C-356/98 *Kaba (Recueil, I-2623. lpp., 20.punkts)*.

devēja izvirzītā prasība. Drīzāk ir jānodrošina, ka šo prasību piemēro atbilstoši EK liguma pamatnoteikumiem.

65. Apvienotās Karalistes valdība apgalvo — ir leģitīmi, ka dalībvalsts nodrošina, ka studentu vecāki ir devuši vai studenti paši varētu dot pietiekamu ieguldījumu valsts finansēs, maksājot nodokļus, kas attaisnotu subsidēto aizdevumu piešķiršanu. Šis arguments liek domāt, ka pastāv tieša vai netieša saikne starp dalībvalsts iedzīvotāju pienākumu maksāt nodokļus un tiesībām saņemt priekšrocības, uz ko attiecas šī lieta. Loģiski izvērtējot, šis arguments nozīmē, ka, ja vecāki nav veikuši ieguldījumus, maksājot nodokļus, vai ja tie ieguldījuši tikai nelielu daļu, viņu bērni nevar saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, turpretī studentiem, kuru vecāki [nodokļos] būtiski ieguldījuši, ir tiesības šādu atbalstu saņemt. Nešķiet iespējams, ka Apvienotā Karaliste patiešām pieļautu sociālu diskrimināciju, kāda izriet no šīs nostājas. Turklāt, tā kā šeit jautājums ir par aizdevumiem, nav loģiski prasīt, ka personai vispirms jāiegulda valsts finansēs, lai varētu saņemt aizdevumu, kas tai pēc tam ir jāatmaksā, pat ja šo aizdevumu piešķiršanas noteikumi ietver subsidēšanu. Tāpēc šis attaisnojums ir pretrunīgs.

66. Visbeidzot, vairākas valdības, kas iestājušās lietā, norādīja, ka dalībvalstu leģitīmās intereses ir novērst studentu atbalsta shēmu ļaunprātīgu izmantošanu un “sociālo tūrismu”. Uzskatu, ka tās patiešām ir dalībvalstu leģitīmās intereses, bet veids, kā tās nodrošināt, nedrīkst būt tāds, kas aizskar tādu ES pilsoņu pamattiesības, kas likumīgi dzīvo [šo dalībvalstu] teritorijā. Vienkārša uzturēšanās prasība nav pietiekami selektīva, lai sasniegtu šo mērķi. Pēc manām domām, to var pienācīgi sasniegt, noskaidrojot, vai pieteikuma iesniedzējam ir faktiskā saikne ar valsts izglītības sistēmu vai sabiedrību, kā izklāstīts iepriekš.

67. Šo apsvērumu rezultātā nākas secināt: ja, piemērojot tādu pastāvīgas dzīvošanas nosacījumu, kāds paredzēts *Student Support Regulations*, ES pilsonim, kas ir pietiekami integrējies uzņemošās dalībvalsts sabiedrībā, kura izglītība ir cieši saistīta ar minētās dalībvalsts izglītības sistēmu un kas atrodas salīdzināmā situācijā ar uzņemošās dalībvalsts pilsoni, tiek liegta pieeja atbalstam uzturēšanās izdevumu segšanai, tad tā ir nepamatota diskriminācija EKL 12. panta izpratnē kopā ar EKL 18. panta 1. punktu. Šajos apstākļos šāda pastāvīgas dzīvošanas nosacījuma piemērošanas rezultāts nav sa-

mērīgs ar mērķi, kuru cenšas sasniegt, t.i., ka atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai piešķir tiem, kam ir saikne ar valsts izglītības sistēmu.

rošanas jomā saistībā ar EKL 12. pantā minēto diskriminācijas aizliegumu pilsonības dēļ.

68. Ievērojot iepriekš minētos secinājumus, uz otro jautājumu ir jāatbild, kā izklāstīts turpmāk. Valsts tiesībās paredzētajiem nosacījumiem par studentu tiesībām saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai jābūt objektīvi pamatotiem un nesaistītiem ar ES pilsoņu pilsonību. Lai noteiktu, vai [konkrētā gadījumā] tā ir, valsts tiesai jāpārlicinās, ka šie nosacījumi ir atbilstoši, lai radītu reālu saikni starp ES pilsoni, kas iesniedz pieteikumu šādam atbalstam, un valsts izglītības sistēmu un sabiedrību. Turklāt šie nosacījumi nedrīkst pārsniegt to, kas nepieciešams, lai sasniegtu šo mērķi.

70. Bidārs norāda, ka šādā nozīmē nav iemesla ierobežot sprieduma iedarbību laikā. Aplūkojot šo jautājumu, to dalībvalstu valdības, kas iestājušās lietā, ir apgalvojušas, ka šāds ierobežojums ir jāparedz. Apvienotās Karalistes valdība norāda, ka sprieduma iedarbību laikā ierobežo tikai izņēmuma gadījumos un, konkrēti, ja ir izpildīti divi nosacījumi. Pirmkārt, ja dalībvalstij ir nācies rīkoties neatbilstoši Kopienų tiesībām sakarā ar objektīvu, būtisku nenoteiktību par Kopienų tiesību normu piemērošanas jomu, ko ir veicinājusi Kopienų iestāžu vai citu dalībvalstu rīcība. Tā uzskata, ka noliedzoša atbilde uz pirmo jautājumu izpilda šo nosacījumu. Otrkārt, jābūt riskam, ka var iestāties smagas ekonomiskas sekas, jo īpaši saistībā ar tādu tiesisko attiecību lielo skaitu, kas nodibinātas labā ticībā, pamatojoties uz regulējumu, kurš atzīts par spēkā esošu. Šajā sakarā minētā valdība atsauca uz aprēķiniem, kas veikti iesniedzējtiesas rīkojumā par prejudiciāla jautājuma uzdošanu, kas parāda, ka saistītie izdevumi 2000./2001. akadēmiskajam gadam var sasniegt 66 miljonus GBP. Tiesas sēdē [minētā valdība] piebilda, ka pēc [Eiropas] Savienības paplašināšanās 2004. gada 1. maijā šis skaitlis var pieaugt līdz 75 miljoniem GBP gadā.

C — Trešais jautājums: iedarbība laikā

69. Trešais jautājums attiecas uz tāda sprieduma iedarbību laikā, kurā Tiesa atzinusi, ka atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai, ko piešķir subsidēta aizdevuma veidā vai stipendijas veidā, tagad ietilpst EK līguma piemē-

71. Judikatūra šajā jautājumā ir nostiprinājusies, un Tiesa to ir īsi apkopojusi lietā *Grzelczyk*. Minētajā lietā Tiesa norādīja, ka tā ir "vairākkārt nospriedusi, ka tās sniegtā Kopienu tiesību normas interpretācija vienīgi paskaidro un precizē [šīs] normas nozīmi un piemērojamību attiecībā uz to, kā šī norma bija jāuztver un jāpiemēro kopš brīža, kad tā stājās spēkā [...]. Tikai izņēmuma gadījumos, piemērojot tiesiskās noteiktības pamatprincipu, kas raksturīgs Kopienu tiesību sistēmai, Tiesa var būt spiesta ierobežot iespēju jebkurai ieinteresētajai personai atsaukties uz normu, ko Tiesa interpretējusi, apstrīdot labā ticībā nodibinātas tiesiskās attiecības [...]. Tāpat no pastāvīgas judikatūras izriet, ka finansiālās sekas, kas var rasties dalībvalstij sakarā ar prejudiciālu nolēmumu, nav pietiekams attaisnojums ierobežot minētā sprieduma iedarbību laikā [...]. Tiesa ir sniegusi šādu risinājumu tikai ļoti īpašos apstākļos, kad, no vienas puses, pastāvēja risks, ka varētu iestāties smagas ekonomiskas sekas, jo īpaši saistībā ar tādu tiesisko attiecību lielo skaitu, kas labā ticībā nodibinātas, pamatojoties uz regulējumu, kurš atzīts par spēkā esošu, un, no otras puses, izrādījās, ka privātpersonas un valsts iestādes bija iesaistītas rīcībā, kas neatbilda Kopienu tiesiskajam regulējumam sakarā ar objektīvu un būtisku nenoteiktību attiecībā uz Kopienu tiesību normu piemērojamību; šo nenoteiktību varēja veicināt tāda pati rīcība no citu dalībvalstu vai Komisijas puses [...]"⁵¹

72. Attiecībā uz šo pēdējo aspektu piekritu Apvienotās Karalistes valdības apgalvojumiem, ka noliedzoša atbilde uz pirmo jautājumu rada jaunu un neparedzētu attīstību Kopienu tiesībās. Attiecībā uz to var pieņemt, ka *Student Support Regulations* bija ņemts vērā tas Kopienu tiesību stāvoklis, kāds bija pirms šī Tiesas secinājuma. Tomēr atbilde, kādu sniedzu uz otro jautājumu, būtiski ierobežo tās atbildes piemērojamību, kas sniegta uz pirmo jautājumu. Skaitļi, kas sniegti, lai pierādītu, kādas finansiālās sekas būtu noliedzošai atbildei uz pirmo jautājumu, šķiet, balstās uz pieņēmumu, ka visi ES pilsoņi, uz kuriem neattiecas Regula Nr. 1612/68, no šī brīža būs tiesīgi saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai. Nav īsti skaidrs, kāda būtu finansiālā ietekme, ja tiesības saņemt šādu atbalstu iegūtu tikai ES pilsoņi, kas likumīgi uzturas Apvienotās Karalistes teritorijā un kuriem ir faktiskā saikne ar valsts izglītības sistēmu un sabiedrību. Tomēr nevar izslēgt, ka šai interpretācijai varētu būt nozīmīgākas sekas, kas attiektos uz laiku no 1993. gada 1. novembra, kad stājās spēkā normas par ES pilsonību ne tikai Apvienotajā Karalistē, bet visās dalībvalstīs. Tāpēc, ja Tiesa atzīst, ka uz pirmo jautājumu jāsniedz noliedzoša atbilde, uzskatu, ka ir pamatoti ierobežot šāda sprieduma iedarbību laikā attiecībā uz tiesiskajām attiecībām, kas nodibinātas kopš šī sprieduma pasludināšanas dienas, izņemot gadījumus, kad tiesvedība uzsākta pirms šīs dienas, lai apstrīdētu lēmumus, kuros studentiem liegtas tiesības saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai.

51 — Šo secinājumu 16. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Grzelczyk*, 50.–53. punkts.

VI — Secinājumi

73. Tāpēc uzskatu, ka Tiesai uz *High Court, Queen's Bench Division (Administrative Court)* uzdotajiem jautājumiem ir jāatbild šādi:

- 1) Kopš EKL 17. panta un turpmāko pantu par ES pilsonību ieviešanas un, ņemot vērā jauninājumus attiecībā uz Eiropas Savienības kompetenci izglītības jomā, atbalsts uzturēšanās izdevumu segšanai studentiem, kas studē universitāšu programmās, — vai tas būtu subsidētu aizdevumu veidā, vai stipendiju veidā — vairs nav izslēgts no EK līguma piemērošanas jomas saistībā ar EKL 12. pantu un diskriminācijas aizliegumu pilsonības dēļ.
- 2) Valsts tiesībās paredzētajiem nosacījumiem par studentu tiesībām saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai jābūt objektīvi pamatotiem un nesaistītiem ar ES pilsoņu pilsonību. Lai noteiktu, vai [konkrētā gadījumā] tā ir, valsts tiesai jāpārlicinās, ka šie nosacījumi ir atbilstoši, lai izveidotu reālu saikni starp ES pilsoni, kas iesniedz pieteikumu šādam atbalstam, un valsts izglītības sistēmu un sabiedrību. Turklāt šie nosacījumi nedrīkst pārsniegt to, kas nepieciešams, lai sasniegtu šo mērķi.
- 3) Prasot tiesības saņemt atbalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, uz EKL 12. pantu var balstīties tikai pēc Tiesas sprieduma pasludināšanas dienas, izņemot gadījumus, kad tiesvedība ar tādu pašu mērķi jau ir uzsākta pirms šīs dienas.